

Frazon Zsófia: Etnomobil projekt

A tanulmány egy 2009-ben induló, három évig futó, egymáshoz lazán kapcsolódó modulokból álló múzeumi archiválási, kutatási, kiállítási és publikációs projektet vizsgál, amely a külső partnerek bevonására épült, a nézők, a látogatók és a szakemberek széles társadalmi bázisának részvételével és együttműködésével valósult meg. Az elemzés kulcselemei: a szubjektív szerzi megszólalások, a nyitott archívum, a vélt vagy való dialógusok, a **részvétel és együttműködés lazább és szorosabb formái.**

A Néprajzi Múzeum 2009 őszén hirdette meg az *Etnomobil*kampányt. A kezdeményezés célja a városi közlekedés és mobilitás múzeumi dokumentálása

Frazon Zsófia: A témaválasztásra hatással volt a Néprajzi Múzeum egy korábbi kiállítása, az *Idképek*(2000), ahol a muzeológusok egy olyan, megfoghatatlan fogalommal dolgoztak, mint az idő. Ebben az esetben a tér és a mozgás került terítékre.

volt: a tágabb társadalmi összefüggések, illetve a szűkebb, személyes tapasztalatok felől. A kutatás online és offline, aktív és interaktív modulok kidolgozására épült. Ennek eredményeiből és a kampány eseményeiből 2010-ben jelent meg kötet, *Etnomobil – mozgásban a kortárs kultúra* címmel (Frazon szerk. 2010). Majd 2011-ben folytatódott a munka az *Etnomobil 2.0 – kiállítás, fotóterem és archívum* című, lakókocsiban megrendezett kiállítással, látogatói aktivitásra épített archiválási kezdeményezéssel, egy szabadtéri fotóterem és egy web2 archívum működtetésével. A három modul (**tematikus múzeumi gyűjtőkampány**, publikáció és utazó kiállítás) különböző múzeumi eszközöket, műfajokat és módszereket használt, de a legfontosabb kérdés mindvégig az volt, hogy a gyűjteményi munka és az archiválás miként tágítható a személyesség, a szubjektív tapasztalat és az öndokumentáció irányába, illetve miként teremthető kapcsolat a tudományos és a hétköznapi beszédmódok között.

ETNOMOBIL – **TEMATIKUS MÚZEUMI GYJTKAMPÁNY** (2009)

Az *Etnomobil*-kampány kiinduló ötlete komplexebb elképzelés volt, mint megvalósult formája. A javaslat a MaDok-programban együttműködő intézmények (múzeumok, egyetemi tanszékek) részvételére és együttműködésére épített. A partnerintézmények viszont nagyon mérsékelt érdeklődést tanúsítottak – ami akár kritikaként is értelmezhető: nyilván nem tekintették a vállalkozást aktuálisnak, reálisnak vagy izgalmasnak. De miért nem? Végül a Néprajzi Múzeum önállóan indította el a kampányt, majd menet közben, a 2009-es Design Hét Budapest keretében az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézettel (OSZMI) közösen valósított meg egy pályázatot és egy eseményt. A kezdeményezés első írott formája a *Bringanaptár 2009* című

kiadványban jelent meg: a kiemelt kampányhét megjelölésével és a témafelvetésével.

A kampány nem egy kiállítás megvalósítására, hanem a mindennapok láthatatlan részleteinek dokumentálására tett kísérletet. A célja az volt, hogy lehetőséget adjon a résztvevőknek az aktív közreműködésre, jegyzetelésre, személyes gondolataik megfogalmazására, másokéinak kommentálására. A városi és a múzeumi tér és beszédmódok összekötéséhez különféle online felületeket kínált: egy blogot, egy **online kitölthető adatlapot** és egy tárgy történet beküldésére alkalmas postafiókot.

Frazon Zsófia: 2009-ben Magyarországon a web2-dokumentálás és a közösségi archiválás még nem volt magától értetődő eljárás, pláne nem múzeumi közegben, viszont az egyéni és közösségi blogolás virágkorát élte. A felületek fejlesztése a múzeumon belül történt, a blog pedig külső felületet használt.

A résztvevőket – a *manyag* kiállításhoz hasonlóan – felhívással mozgósítottuk. Három dolgot kértünk tőlük: egy-egy közlekedéshez kapcsolódó tárgyat a személyes történetével; egy nap közlekedésének történetét az **indulás és az érkezés között eltelt idő elmesélésével**; egy városi közlekedésről szóló adatlap feleletválasztós kitöltését. Mindenki azzal csatlakozhatott, amihez kedve volt.

A **blogra beküldött „indulástól érkezésig” történetek** jelen ideje 2009 októbere. A szövegek egy része csak egészen kis távolságok megtételéről szól, de vannak egész napos ügyintézéshez kapcsolódó városi körutazások, települések közötti ingázások, hétfégi családi utazások, fáradtságból eredő tévedések és eltévedések egyaránt. Az írások zöme Budapesten játszódik, és találhatunk helyszíneket, amelyeken a szerzők közül többen is áthaladnak – ezekre a helyekre több perspektívából is ránézhetünk. De nemcsak közös helyek, hanem közös események is megjelennek a szövegekben, mint egy filmbemutató, egy ünnep, egy újságcikk, az időjárásváltozás, útlezárás vagy az akkor épülő 4-es metró körüli huzavonák. Ezek a találkozások kiemelik a szövegeket az általános tér-idő kontextusból, konkrét időhöz és térhez kötik őket, egyben az írásokat is összekapcsolják egymással.

A legizgalmasabb megközelítések azok, amikor a szerzők figyelmüket az egyszerű rutinok aprólékos megszóvegzésére fordítják, de nem kímélik meg az olvasót a szubjektív észrevételek és tapasztalatok ismertetésétől sem. Ezekben az írásokban nemcsak az útvonalak, hanem személyes életvilágok, **városi legendák (és cáfolataik)** is megjelennek.

„Egyszer egy stoppos, akit hazafelé fölvettem, azt mondta, a Szépvölgyi útnál szállnak föl a legszebb csajok. Hát nem az utolsó kocsiba, ez biztos.” (Mélyi József, 2009. október 14., szerda)

De olvashatunk különös, a napi rutintól elszakadó helyzeteket is, mint például egy Budapest–Marosvásárhely repülőút, egy romániai ágyúszállítás, hajnali taxizás, éjszakai bringás esés, vagy kalandos macskaszállítás. A történetekben feltűnnek ismert emberek, de a 21. század modern segítői is – mint például a Google Map. A történetek között van párizsi, **brüsszeli**, New York-i, marosvásárhelyi és londoni epizód is.

„Brüsszelben tréfás szokás, hogy a buszmegállóban állva inteni kell a sofőrnek, hogy megálljon.” (Derjanecz Anita, 2009. október 20., kedd)

A szerzők esetenként a kampányra is reflektálnak, hol írásban, hol a közlekedés során. Többen említik például, hogy olyan napot kerestek az íráshoz, ami „érdekesebb” – aztán vagy találtak ilyet, vagy nem, és az „unalmas” napokról is készültek élvezetes írások. Több javaslat született arra, hogy milyen újabb blogok indítására volna igény.

„A közlekedési eszközökön való mobiltelefonálásról szerintem külön blogot kéne indítani.” (Nádori Lídia)

Az egy hónapos blogfolyam szerzői tehát műfajokban és fordulatokban gazdag szövegekörnyezetet teremtettek.

Frazon Zsófia: Találhatunk példát arra, amikor a hivatali ügyintézés és irodák közötti folyosói téblábolás fordul át az írás során fedettpályás közlekedéssé (Nádori Lídia), vagy akár reflexiót a kampányban való részvételre (Farkas Judit: „EtnoMobil írásterápia” fordulata), a kampány és a saját mindennapok összekötésére: mint például a „buszon mozgó kerti klub” (Farkas Judit), az „IC-minőség” (Nádori Lídia), a „metropofa” (Derjanecz Anita) és „a kilövés Ovibolygóra” (Kürti Gábor) kifejezések.

Az írásokban sok a személyes hangú vallomás, akad irodalmi babérokra törő szövegezés, de láthatunk fotóesszét, képsorokat, olvashatunk chat-dialógust, helyreigazítást és szolgálati közleményt.

2009-ben kézenfekvő volt, hogy a kampányhoz blog készüljön – hiszen a 2000-es években a napi történések naplószerű megmutatásának ez volt a legnépszerűbb formája. A blogírásnak azonban kontraszelektív hatása is van: a blogon publikálók szinte kivétel nélkül jó tollú szerzők, többségük a tágabb múzeumi kapcsolathálóból került ki, és komfortosan mozgott a felületen. Tehát a kampány csak kismértékben lépte át az intézmény körül már amúgy is meglévő kapcsolathálót – a szerzők közül többen már a *anyag* kiállítás során is aktívak voltak.

Ezt a kapcsolathálót a tárgytervezési projekt, a *Recikli-bicikli* nyilvános pályázat és ruhademonstráció támogatta érdemben. Az OSZMI akkori munkatársaival (Kulcsár Viktória, Czékmány Anna) közösen kiírt pályázat témája a kerékpározáshoz (ruhatervezés), illetve kerékpáralkatrészek újrahasznosításához (jelmeztervezés) kapcsolódott. A terv két, akkor divatos témát, a városi kerékpározást és az újrahasznosítást kapcsolta egybe. A zsűrizés és ruhademonstráció a Design Hét Budapest keretében valósult meg a TÁP Színház színészeinek közreműködésével (ennek rendezője Kulcsár Viktória volt, aki ma a Jurányi Inkubátorház vezetője). A ruhademonstrációt a Merlin Színházban is bemutattuk a Kortárs Drámafesztivál OFF programjaként. Az aktuális témák összekapcsolása, illetve a múzeumi kereten túlmutató kapcsolatháló nagyban hozzájárult az amúgy alacsony költségvetésű és sok önkéntes munkával létrehozott esemény sikeréhez.

Forrásképzés és archiválás – aktivitás és passzivitás

A 2009-es Etnomobil-kampány moduljainak kialakításakor fontos szempont volt, hogy az eltérő érdeklődésű „felhasználók” is találjanak terepet a megszólalásra. Aki írni szeret, írjon, aki fotózni,

fotózzon, akinek a személyes interakció a fontos, legyen rá lehetősége. A rétegzett és modulokból építkező struktúra módszertanilag indokolt volt, de a működtetés hatékonyságát valószínűleg gyengítette: nem lehetett egy-két mondatra lefordítható hírré tenni, ami egy rövid ideig tartó kampány esetében létszükséglet. A komplex struktúrához kevés volt az idő, a kampánynak nem volt kidolgozott kommunikációs stratégiája, amely a mozgósítást biztosította volna. Hiányzott a kezdeményezés mögül az intézményi háttér. A közönségtől érkező kritika pedig a kampány céljára vonatkozott: mikor nyílik kiállítás az összegyűjtött anyagból? A válasz mindig magyarázkodásba torkollott: ez nem kiállítás, hanem archiválás és kutatás. Holott a mások számára jól érthető múzeumi cél (kiállítás) a kampány igazi felhajtóereje lehetett volna. De mit tegyen a muzeológus, ha a munkája során nemcsak kiállítások rendezésére, hanem kutatások szervezésére, a múzeumi gyűjtemény fejlesztésére és az archiválás kiállítási kontextustól leválasztható formáira is figyelni akar? Miként lehet a közös forrásképzést a látogatók számára vonzóvá, izgalmassá és ösztönzővé tenni, ha nem a kiállítás a megvalósulás végső formája?

A kampány többféle forrásképzési és archiválási eljárással kísérletezett – egymással párhuzamosan. Nem kapcsolódott közvetlenül a kampányhoz, mégis fontos előzmény volt a 2009-es Critical Mass (CM) kerékpáros-felvonuláshoz szervezett múzeumi kerékpáros-fotózás: egy kitelepült szabadtéri fotóműteremmel, amelyben a Néprajzi Múzeum fotósai mellett a múzeum kerékpáros munkatársai szinte teljes létszámban részt vettek. A CM által szervezett menet a Kossuth téren haladt el, a Néprajzi Múzeum épülete mellett, a mi feladatunk csak annyi volt, hogy a résztvevőket egy rövid kitérőre és megállásra készítsük. Alig néhány óra alatt egy DJ, két kreatív MC és két múzeumi fotós segítségével több mint 500 fotó készült, három, erre a célra berendezett szabadtéri háttér előtt, *A bringám és én* címmel. A fotósorozat a kerékpározás nem hétköznapi, hanem ünnepi, fesztiválos felületét mutatja ugyan, de már így is jól kirajzolódnak az egyes szubkultúrák, öltözködési módok – sportos, alternatív, trendi, sikkes – és mentalitások különbségei. Az akció legnagyobb sikere a mozgósítás volt, ami remekül mutatja, hogy milyen együttműködési lehetőségek és potenciálok vannak a lassan mozduló akadémiai intézményrendszer és a mozgósításban lényegesen nagyobb tapasztalatokkal rendelkező aktivista, **civil szféra** között.

Frazon Zsófia: A CM-mel a Néprajzi Múzeumnak már korábbi kapcsolatai is voltak: a Hajtás Pajtás futárszolgálat munkatársától a *manyag* kiállítás rendezésekor vásároltunk egy téli öltözetet, de a CM és a Hajtás Pajtás futárszolgálat kulcsfigurái a három éven keresztül kiadott *Bringanaptár* megvalósításában és terjesztésében is együttműködtek a múzeummal.

A kerékpáros felvonuláson készült fotósorozat mellett a blogbejegyzésekhez is kapcsolódott képanyag: illusztrációként és önálló bejegyzésként egyaránt. Ezek a képek konkrét helyzetekre, történetekre és személyes látószövekre utaltak. A kampányhoz lazábban kötődött két fotódokumentációs munka is a múzeum fotográfusai és külsős szakmai partnerek együttműködésében, amelyekhez egy-egy kamarakiállítás készült a kampány zárórendezvényére (Frazon szerk. 2010: 37–65.). A két munkában – amelyek műfajilag tematikus képsorozatok voltak – erősebb volt (a sorozati jelleg mellett) a koncepcionális és narratív építkezés, a képek esetében

a válogatás, a szerkesztés és a tudatos sorrendiség. Tehát a képek a dokumentálás és archiválás mellett lényegében azt a fajta szerkesztést és rendezést követték, amelyben jól kivehetők a szerzői ambíciók és egyfajta kurátori gondolkodás. Ezek az anyagok így inkább tartalmilag, mint módszertanilag kapcsolódtak a **tematikus múzeumi gyűjtőkampány**hoz.

A szöveges és képes archiválás mellett a kampánynak volt egy tárgybehozásra épülő eleme is – hasonlóan a *manyag* kiállítás plastik tárgybehozásához. Az *Etnomobilt* tárgybehozás-modulja viszont sokkal esetlegesebbé vált, a tárgyak pedig nem kerültek a múzeum gyűjteményébe. A múzeumban közös kép készült a tárgyról és használójáról – az utcai stencilfújás technikáját alkalmazó fotóhátter előtt (Baranyovics Borisz munkája). A fotók és az írások ebben a modulban is nagyon jó minőségűek, de a *Közleked tárgytörténetek* tárgyai és szövegei még kevésbé lépték át a múzeum már meglévő kapcsolathálóját, mint a blog.

Kritika és tanulságok

A 2009-es projekt tehát egy kampánnyal indult, amely az *itt és most* zajló, városi közlekedéshez és mobilitáshoz kapcsolódó személyes élmények és tapasztalatok írásos és képi rögzítésére motiválta a látogatókat. A tervek szerint a blog, az online adatlap és a tárgybehozás a személyes élményeket rögzítette, és intellektuális viszonyulást tételezett; a ruha- és jelmeztervezés, a színészekkel megvalósított ruhademonstráció, a városi séta és a szabadtéri fotóműteremben készült kerékpáros-sorozat pedig a kreatív ötletek megvalósításának adott terepet. A látogatói aktivitás és a tárgybehozás már rendelkezett múzeumi előzményekkel (*Plasztik mvek*), de a cél meghatározása (nem kiállítás a végpont), a kampány rövidebb időszaka és rétegzettebb felépítése egészen más irányba mozdította a munkát.

Hiába azonban a muzeológusként módszeresen végiggondolt koncepció, ha a projekt nincs megtámasztva mozgósítási és kommunikációs stratégiával, akkor csak a már meglévő kapcsolatok működnek. Ez a körülmény végül nem ártott a kampánynak, hiszen – a résztvevők belefektetett energiájának és figyelmének köszönhetően – sokrétűen használható, komplex szöveg- és képanyagot eredményezett. A kampány mégsem tudott valódi társadalmi visszhangot kiváltani, a tapasztalatok szélesebb társadalmi terét rögzíteni. Ha egy múzeumi kezdeményezés megvalósításához szükséges a jól működő online felület, akkor ennek professzionális fejlesztését nem lehet megúszni. Fontos kurátori döntés továbbá, hogy nagy mennyiségű adatot vagy inkább kevesebb, de összetettebb forrást próbálunk-e rögzíteni. A 2009-es *Etnomobilkampány* megvalósítása során a körülmények menet közben alakultak: nagy rohanással zajlott, nem volt mentes az elakadásoktól, a munkák egy része rekordidő alatt készült el. A tanulságok megvonására a kampány közben szinte egyáltalán nem nyílt lehetőség.

Fontos, hogy ma már kritikusan tekintsünk a kampányra, de még fontosabb, hogy a kezdeményezés lehetőségeit és eredményeit is lássuk, a tapasztalatokat pedig beépítsük a folytatásba. A módszertani felvetés azon alapult, hogy a helyek és a tárgyak evidensen

kapcsolhatók össze a használók öndokumentációjával: miként, mire, hogyan használunk egy adott tárgyat, milyen reakciókat váltanak ki belőlünk a hétköznapi élethelyzetek? Ezek a tapasztalatok a részvételi munka segítségével előhívhatók. A szubjektív nyelvhasználat pedig lényegesen árnyalja a múzeum interpretációs lehetőségeit: nemcsak azért, mert a kortárs reflexiók és a személyesség (a múzeumi közegben) új szövegszerű műfajokat teremt, hanem azért is, mert ezek a műfajok a múzeum világán túl is ismertek és népszerűek. A múzeumban viszont ezek a történetek nem(csak) önmagukban állnak, hanem tárgyakhoz vagy dokumentumokhoz kapcsolódnak, a múzeumi tudáskészlet részévé válnak (a tárgyak és szövegek múzeumi használatával). A részvétel módját és intenzitását viszont befolyásolja a projekt megfogalmazott célja: a külsős partnereknek nehéz olyan kimenettel azonosulniuk, mint az archiválás és a dokumentálás – ahelyett hogy a kiállítás volna az, ami evidensen kapcsolódik a résztvevők számára a múzeumhoz mint intézményhez.

ETNOMOBIL – KÖNYV (2010)

A kezdeményezés eredeti céljai között nem szerepelt kiadvány, és semmi olyan további felület, amely értelmezte és elrendezte volna a kampány anyagát: a szövegeket, a kommentárokat, a képeket, a tárgyakat és az eseményeket. A kötet egyfelől áttekintette, archiválta és értelmezte az addigi eredményeket, másfelől a szerkesztés és köteté formálás során kirajzolta a folytatás lehetőségét. Továbbá szimbolikus jelentősége volt abban, hogy a kampány résztvevőit, a blog szerzőit, akiknek tárgyai, képei és történetei már megjelentek a különféle felületeken, *valódi* múzeumi szerzővé tegye.

Az *Etnomobil – mozgásban a kortárs kultúra* című könyv (Frazon szerk. 2010) bevezető tanulmánya bemutatja és kritikusan elemzi a kampányt. Majd közöl egy válogatást *A bringám és én* fotósorozatból, áttekinti a *Recikli-bicikli* pályázatot az ötlettől a megvalósításig, és olvasható a TÁP Színházi ruhademonstráció konferansziészövege is (Bánki Gergő: *A biciklik az életünkre törnek*). A kötetnek ez a része tehát tulajdonképpen a kampányt és eseményeit archiválja: dominálnak a képek, emellett csak szerkesztett szövegek (tanulmány, konferanszié) jelennek meg. A következő, *Városi utak* alfejezet sétái közül kettő a kampányidőszak alatt zajlott. A *Mobil Józsefváros* és a *Pátyi pendli* más-más mobilitásformákat tekint át. A józsefvárosi rész két kutató (György Eszter, Bálint Mónika) és egy fotós (Sarnyai Krisztina) közös sétája, amely nem pusztán a nyóckerhez tapadó „régiparát” térképezi fel, hanem ismerős szemmel néz rá és mutatja meg a helyben zajló mozgásokat, társadalmi és térbeli változásokat. A képsorozatot szöveges kommentárok kísérik, amelyek nemcsak az adott tereket, hanem a tágabb kutatói tapasztalatokat is bemutatják. Ez az egymásra rétegzett, kvázi-dialogikus forma jól illeszkedett a kötet egészébe. A *Pátyi pendli* inkább képriport, amely a Páty és Budapest közötti napi bejárás lehetőségeit, útvonalait és szereplőit mutatja meg a fotós szemével (Kerék Eszter). A harmadik séta nem a kampány időszakában készült, hanem a kötet koncepciójának kialakítása közben merült fel, mint egy újabb perspektíva a láthatatlan terek és hétköznapiok láthatóvá tételére. A *Stalker – a Nyugati yardtól a „writer bench”-ig* című részben két képzőművész (Kovács Budha Tamás, Tábori András) és egy antropológus

(Nagy Szilvia) sétált végig az ún. „Nyugati line”-on: a Nyugati pályaudvartól Zugló vasútállomásig. Ez egy olyan városi határvidék, amelyet gyalogosszemmel nem látunk, vonattal utazunk keresztül rajta, a séta viszont megmutatja és feltárja a terület archeológiai rétegeit: az ideiglenesen ott lakó emberek tárgyait, a tevékenységeik „lenyomatait”. A szerzők szerkesztői felkérésre járták végig az utat, készítettek el a fotósorozatot és a leírást. Az előző két projekthez képest szövegeiket inkább jellemzi a **fikció** és a művészi interpretáció.

A kötet leghosszabb és legösszetettebb része a blogbejegyzés-fejezet: *1 nap* címmel. A utazással kapcsolatos személyes tapasztalatokat két szempontból érdekes megvizsgálni. Egyfelől egy egyszerű hétköznapi helyzet felől: lehet-e egyszerre a szokott módon utazni, mégis figyelni, majd a történeteket „papírra” vetni? Másfelől pedig miként lehet egy online közegben jól működő, idővonalat követő, képeket, szövegeket és kommentárokat is tartalmazó blogfolyamot átfordítani egy könyv lapjaira? A képek, amelyek jól mutatnak egy ilyen felületen, működnek-e például nyomtatott formában? És egy blog, amelynek lényege, hogy napról napra követjük, olvasható-e egy könyv fejezeteként? Erre a kérdésre a kötet szerkesztőjeként nehéz választ adni. Az alfejezet szerkezetileg és formailag megtartotta a blogformátumot, illetve a szöveg- és a képhasználat is alkalmazkodott a bejegyzések eredeti hangsúlyaihoz. Azzal viszont, hogy rákerültek egy könyv lapjaira – némi túlzással – **irodalmi közegük** erősebbé vált.

Frazon Zsófia: Ezt az irodalmi kontextust emelte ki a kötetbemutató is, ahol színészek – Spilák Klára és Tárnok Marica – olvastak fel a szövegekből a közönségnek a szerzők jelenlétében.

A következő, *Közleked-tárgytörténetek* alfejezetben tárgyaikat a múzeumba hozó tulajdonosok személyes történetei olvashatók: babakocsiról, autósrádióról, táskában hordható összecsukható szatyorról, bérletről, kerékpáros-névtábláról, minden utazáshoz elcsomagolt jegyzetfüzetről, kerékpárlánccal díszített táskáról, hátizsákról – és még több, egymástól nagyon eltérő attitűdöket és mentalitást tükröző tárgyról.

A téma – mobilitás, utazás, helyváltoztatás – tágabb társadalomtudományi kontextusba illesztésének vágya eredményezte a *Mozgás és kultúra* című zárófejezetet, amelyben két szerző (György Eszter és Bódi Jenő) írt egy-egy elemző ismertetést Marc Augé és John Urry témához kapcsolódó könyveiről.

Az *Etnomobil* kötet ugyanabban a MaDok-füzetek sorozatban jelent meg, amelyben a *manu* kiállításhoz szerkesztett *Plasztik mvek*, és annak ellenére, hogy sok hasonlóságot mutat vele, alapvetően el is tér tőle. A szerzők önkéntességében és abban a gesztusban hasonlít, amellyel egy múzeum által felvetett témához személyes történeteik elmesélésével kapcsolódnak, saját mindennapjaik, gyakorlataik megszövegezésével. Abban azonban különbözik is, hogy alapvetően nem képes olvasókönyv – ami később is jelent meg a sorozatban (Kerék-Szuhay szerk. 2014) –, hanem a teljes kampány dokumentációját tartalmazó kötet. E tekintetben inkább hasonlítható kiállítási katalógushoz, amely egy előzetesen meghatározott kurátori koncepció alapján közelít rá a témájára, még akkor is, ha ez esetben a kurátori koncepció témafelvetéseit külsős partnerek töltik fel tartalommal. A kötetben megnyilvánuló **többszólamúság**ot és multiperspektivitást a

kurátori/szerkesztői koncepció sem alakította át.

Ugyanúgy, ahogy az *Etnomobil*-kampány módszertani megközelítése hangsúlyozta a saját hétköznapi létre és mindennapi tárgyakra, valamint az egyedi gondolkodásmódra adott szubjektív reakciók szerepét, a kötetbe szerkesztés sem gyakorolt szerkesztői „hatalmat” a szerzők sokféle ágazó interpretációja fölött. A szerzők személyes és élményszerű beszámolóit, a szövegek műfaji összetettsége, az egyes kampánymodulok egymástól eltérő formái a kötetben is megmaradtak a maguk sokszínűségében. A kötet pedig forrásértékén túl olvasmányélményként is megállja helyét. Viszont muzeológiai szempontból is tanulságos forráskiadvány: olyan szöveges és képi dokumentációk gyűjteménye, amelyek időben egymáshoz közel keletkeztek, egy látszólag egyszerű, mégis összetett helyzetre reagálnak, és egy előre megadott téma (városi közlekedés és mobilitás) és időszak keretein belül mozognak. A kutatásban a szubjektív világok olyan sűrűsödési pontot hoztak létre – az amúgy széttartó kampány ellenére –, amely sokkal nyitottabbá tette az eredetileg feladott kérdést, mint a kezdetekkor. Ez a nyitás – amely nagyban köszönhető a megközelítések szubjektivitásának, az ebben rejlő lendületnek – az eredetileg felvetett téma folytatását is motiválta, és tágította a **szubjektív múzeum** határait.

A kötet a kampány teljes anyagát publikálta, segített kritikusan áttekinteni az addigi történetet, ami által megfogalmazhatók a legfontosabb tanulságok. A továbblépés egyik technológiai (egyben módszertani) kérdése az volt, hogy szerkesztő által kontrollált blogfelület helyett miként integrálható a munkába egy kívülről, a szerzők által szabadon tölthető web2-felület. A téma továbbgondolása pedig a résztvevők elvárásainak megfelelően egy kiállítás irányába mutatott, de egy fontos módszertani kérdéssel: mi az a kiállítási forma, keret és gondolat, ami a téma és az eddigi kampány tanulságai szempontjából releváns, a részvételre és az együttműködésre helyezi a hangsúlyt, nyitva hagyja a formát, biztosítja a **többszólamúságot**, egyben bővíti a megszólalások lehetőségét és terét? Az *Etnomobil 2.0 – kiállítás, fotóterem, archívum* című folytatás ezekre a kérdésekre keresett választ.

ETNOMOBIL 2.0 – NEMCSAK KIÁLLÍTÁS (2011)

A kiállítási terv azzal az ambícióval indult, hogy megújítsa az intézményi együttműködés kereteit. A javaslatnak az is része volt, hogy a kiállítás lakókocsiban készüljön, amely utazó kiállításként majd házhoz szállítja a múzeumi tudást. Tehát – a fenti tanulságok mellett – a mozgósítás, a mozgás és utaztatás, a nyitott forma és a **részvétel és együttműködés** új lehetőségei jelentették a harmadik modul kiindulópontjait.

A kiállításához készített projektjavaslat egyfelől kibontotta a témát, amelyhez az ihletet és a kulcsfogalmakat John Urry *Mobilities* című kötete (2007) adta, másfelől a megvalósítás strukturális és formai megoldásaira is reflektált. Tehát lazán, mégis koncepcionálisan felvázolta a megközelítés fogalmi keretét, amelyet az együttműködő partnerek gondolhattak tovább, másfelől előrevetítette a megvalósítás formai kereteit is, amit a filmes kontextusból ismert, a kilencvenes

évek végén elhíresült Dogma-konceptió műfaj- és társadalomkritikus karaktere erősen befolyásolt (Frazon 2011a, 2011b). A nyitott kurátori koncepció csak a vázat illesztette össze, ezt ajánlotta ki a MaDok-programban együttműködő intézmények szakembereinek, akik a gyűjteményükben található egy-egy tárggyal és a hozzá kapcsolódó kutatói/múzeumi történettel csatlakozhattak a kiállítás megvalósításához. A forgatókönyv elkészítésében 17 intézmény vett részt, a kurátorok általában 2-3 múzeumi tárgyra tettek javaslatot, ezekhez készítettek szerzői szövegeket, amelyekből szelekcióval végül 20 vitrinnyi anyag került a kiállítótérbe. A szelekció a biztonságos szállíthatóság és az állományvédelmi szempontok mellett a tárgyak méretét is szem előtt tartotta, tartalmilag pedig arra törekedett, hogy a mobilitás a legkülönfélébb jelentéseket magába sűrítő praxisként jelenjen meg az installációban. A kiállítás egyes számú tárgyát, amely egyben a kiállítás terét is adta, a Tabbert lakókocsit a Néprajzi Múzeum vásárolta és alakította át kifejezetten a kiállítás céljára. Tehát a kiállítási projekt egyik első ambíciója, hogy felpezsdítse az intézményi együttműködés lehetőségeit, eredménnyel járt: olyan forgatókönyv készült, amelyhez a tárgyakat nem egy, hanem 17 intézmény muzeológusa választotta. A választott tárgyakat személyes hangú leírások kísérték: a muzeológusok saját hangon, saját stílusukban és néven megírt szövegekkel beszéltek a látogatókhoz – ez alapvetően különbözött attól a megszokott kurátori gondolkodástól, amelyben a *múzeum* beszél. A személyes szerzői hang a kampány korábbi moduljainak tapasztalatain is alapult, de a készülő utazó kiállítás működését is előrevetítette.

A kiállítási célra átalakított 10 négyzetméteres lakókocsi üzemeltetésében muzeológus (Frazon Zsófia) és múzeumpedagógus (Joó Emese) egyenrangú félként vett részt, a kiállítás egyszerre volt muzeológiai és pedagógiai kísérlet. Ma már látszik, hogy a kettő nagyban erősítette egymást és a látogatók részvételi szándékát. A más múzeumokhoz vendégségbe és fesztiválokra utazó lakókocsi működésében a személyes jelenlét és bevonódás kulcsfontosságú volt. Ezt egyfelől érzékenyítő játékok, másfelől a helyszínen bővíthető nyitott és **élő archívum** biztosította. Az utazó kiállítást a látogatók is kiegészíthették saját, a helyszínen írásban rögzített történetükkel, illetve a róluk és saját tárgyukról készített képpel – ez volt a projekt fotóműterem- és archívumrésze. Ezek a történetek az utazás ideje alatt napról napra felkerültek a kiállítás blogfelületére, majd az utazást követően egy erre a célra fejlesztett, web2-funkcióval is rendelkező online felületre. Az oldal egyben a 2009 óta zajló projekt teljes anyagának archívuma is lett, és még két évvel a kiállítás bezárása után is szabadon bővíthető volt – utazáshoz és mobilitáshoz kapcsolódó tárgyakkal és történetekkel. (Az oldal ma technikai okokból nem érhető el.)

Ebben a harmadik, kiállítási modulban a projekt egyfelől visszatért az eredeti tudományos célhoz: az archívumépítéshez; másfelől az ehhez fejlesztett weboldal egyesítette a projekt időszakában létrehozott adatokat, végül a projekt egy olyan, bővíthető nyitott művé vált, amelyet továbbra is a nézők/olvasók/látogatók részvétele tartott mozgásban. A saját falai közül kimozduló, aktív és utazó múzeum a közösségi archiválás és az interakció hatására nyitott múzeummá vált, a kurátori beavatkozás minimalizálása mellett megvalósított egyfajta multivokális, sokszerzős és párbeszédalapú gondolkodást.

Ha átfogóan tekintünk a kiállításra és az archívumra, akkor látható az a tanulási folyamat, amely 2006-ban indult a *manyag* kiállítással, és amely az évek során a részvételi gondolkodás egymástól eltérő módszereivel kísérletezett. A nemcsak más intézményekkel, hanem a közönséggel folytatott együttműködés több perspektívából vált a múzeumi munkafolyamatok részévé, amelyben a bevonódás és az érintettség aktiválta a mindennapi tapasztalatokat; ahol a nyitottság és bővíthetőség teljesen más megoldásokat eredményezett, mint ahogy elgondoltuk; ahol a tudományos és a pedagógiai elemek kölcsönösen és kreatívan segítették egymást. A kiállítás mozgása és a weboldal folyamatos működése pedig biztosította a résztvevőknek a hozzáférést és az egész vállalkozás láthatóságát. Az utazó kiállítás működése során találkozási ponttá is vált, amely a közönség, a muzeológus és a múzeumpedagógus személyes jelenlétén és együttműködésén alapult. A kiállítás így nem illusztrációja, hanem muzeológiai keretek között érvényes, műtárgyakkal létrehozott közös alkotása és terepe volt a teljes projektnek.

BEFEJEZÉS

Amikor egy múzeum kortárs tárgykultúrával dolgozik, archiválási gyakorlata alapvetően alakítja át tárgy-ember-múzeum viszonyát, pusztán azáltal, hogy a múlt és az esztétikai kategóriák túlhangsúlyozása helyett a jelenkori társadalmi kapcsolódásokat és a mindennapi tapasztalatokat helyezi előtérbe, hozza be a múzeumba. Amikor viszont egy múzeum kilép az épületéből, és a kortárs város nyílt tereiben dolgozik, a társadalmi kapcsolódásoknak egészen más mintázata alakul ki. Ennek a munkának az új látogatói közegek megismerése, illetve a kiállítási bemutatási módokkal való kísérletezés egyaránt feladata és lehetősége.

A több éven keresztül épülő *Etnomobil* projekt a részvételi muzeológia több tanulsággal járó munkája volt. Archiválásként és kutatásként indult, majd publikációs és kiállítási munkává vált, úgy, hogy az elmúlt évek jó és rossz tapasztalatait próbálta figyelembe venni és finomítani a modulok kidolgozásában. A gyűjtemény, a múzeum és a múzeumi műfajok mellett viszont a korábbi munkákhoz képest sokkal nagyobb figyelmet és aktív szerepet kaptak a nézők, a látogatók, akik nemcsak a **szubjektív múzeum** hangjának megtalálásában, hanem a bevonódáson és a személyes kapcsolaton alapuló múzeumi munka kereteinek kialakításában is kulcsfontosságú szerepet tölthettek be. A bemutatott modulok (a **tematikus múzeumi gyűjtőkampány**, a könyv, az utazó kiállítás és **élő archívum**) más-más lehetőségekkel és eredményekkel zárultak, de a személyesség, a szubjektív tapasztalat és az öndokumentáció mindvégig meghatározó volt. A külsős partnerek figyelme, érdeklődése és belefektetett munkája pedig átjárást teremtett a tudományos és a hétköznapi beszédmódok között.

A lakókocsiban 2015–16-ban a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár készített újabb utazó kiállítást, amelyben nemcsak a tér kialakításában, hanem a korábbi kiállítási projektben felvetett módszertani felvetéseket is folytatta. A két projektet együttesen a Katalizátor-díj felvette az együttműködési jó gyakorlatok közé.

Irodalom

Frazon Zsófia

2010 Rohanás, caplatás, elakadás, rekordidő, cél. In: Frazon Zsófia (szerk.): *Etnomobil. Mozgásban a kortárs kultúra*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2010 (MaDok-füzetek 7.), 10–15.

2011a Illúzió helyett szemtől szemben. *tranzit blog* 2011. 03. 30.

http://tranzit.blog.hu/2011/03/30/illuzio_helyett_szemtol_szemben

2011b Vegyük kézbe a kamerát és fussunk vele. *tranzit blog* 2011. 04. 01.

http://tranzit.blog.hu/2011/04/01/vegjuk_kezbe_a_kamerat_es_fussunk_vele

2012 A múzeumok az után is jól állják a sarat. Utca a múzeumban – múzeum az utcán.

MúzeumCafé, 29, 46–59.

2014 EtnoMobil. Mozgásban a kortárs kultúra (2009–2010); EnoMobil 2.0 – kiállítás, fotóműterem, archívum (2011); EtnoMobil 2.0 (2012) című esettanulmány. *Curatorial Dictionary*

<http://tranzit.org/curatorialdictionary/index.php/esettanulmanyok/#EtnoMobil>

Frazon Zsófia (szerk.) 2010 *Etnomobil. Mozgásban a kortárs kultúra*. Néprajzi Múzeum, Budapest (MaDok-füzetek 7.)

Kerék Eszter – Szuhay Péter (szerk.) 2014 *Az otthon tárgyai. Képeskönyv a magyarországi bevándorlók tárgykultúrájáról*. Néprajzi Múzeum, Budapest (MaDok-füzetek 9.)

Tabbert Lola

2011a Kiállítás két keréken. Uccu neki! *Magyar Múzeumok Online Blog* 2011. 08. 11.

<http://www.magyarmuzeumok.hu/blog/cikk/46>

2011b Nyári élményeim – mert a múzeumoknak is van ilyen. *Magyar Múzeumok Online Blog* 2011.

09.05. <http://www.magyarmuzeumok.hu/blog/cikk/47>

2011c Óbudától Havannáig – száguldó múzeum 1. *Magyar Múzeumok Online Blog* 2011. 09. 12.

<http://www.magyarmuzeumok.hu/blog/cikk/48>

2011d A vidék ródja, a vidék sója. *Magyar Múzeumok Online Blog* 2011. 10.10.

<http://www.magyarmuzeumok.hu/blog/cikk/51>

Urry, John 2007 *Mobilities*. Oxford, Polity Press.

A kiállítás utaztatása közben a Tabbert név a blogolás felhasználói nevévé is vált Tabbert Lola összetételben: Tabbert 2011a, 2011b, 2011c, 2011d.